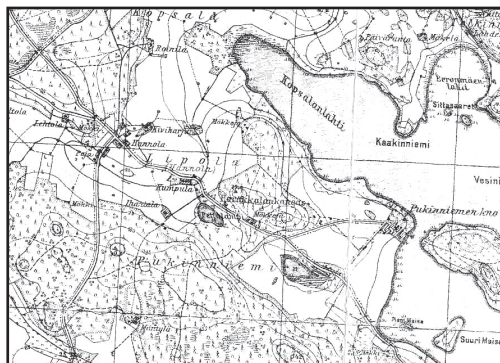

Karjalan kannaksen kulttuurimaiseman muuttuminen

Tatjana Isatšenko

Kulttuurimaisema on aina dynaamisempi kuin vastaava luontomaisema. Kun luonnonvarojen hyödyntämistapa vaihtuu esimerkiksi etnisen muutoksen tai perinteisten luonnossa käyttäytymisen normien rikkoutumisen takia, myös kulttuurimaisema muuttuu (Kolbovski, 1999). Kulttuurimaiseman pysyvin luonnon ydin kuitenkin säilyy käytännöllisesti katsoen muuttumattomana. Erityisen alttiita muutoksille ovat ne raja-alueiden kulttuurimaisemat, joiden kehityshistorian määrää aluetta hallitsevan valtion vaihtuminen (Paasi, 1996). Tässä suhteessa Karjalan kannas on ihanteellinen sekä kulttuurimaiseman dynamiikan tutkimiseen että kulttuurimaisemien tutkimusmetodien kehittämiseen.

Kulttuurimaisemalla tarkoitetaan tiettyjen luonnonolojen aikaansaamaa konkreettista aluetta, jonka ihminen on ottanut käyttöönsä pitkän ajan kuluessa ja jota hän on muuttanut taloudellisten, sosiaalisten ja henkisten toimintojensa kautta (Vedenin, 1990; Kalutskov, 2000). Tämän tutkimuksen tavoitteena on esitellä konkreettisen esimerkkialueen avulla mahdollisuuksia tutkia kulttuurimaiseman dynamiikkaa. Tutkimus suoritettiin Leningradin alueen Priozerskin (Käkisalmen) piirissä sijaitsevassa Berjozovon kylässä, joka sijaitsee Laatokan rannalla Karjalan tasavallan rajan välittömässä läheisyydessä.¹ Aluetta halkoo Pietari–Sortavala-maantie. Pinta-alaltaan noin 3 km²:n suuruinen tutkimusalue käsittää Berjozovon kylän, jonka toinen osa oli

Osa Suomen topografisesta kartasta 1930-luvulta. Mittakaava 1:20 000.

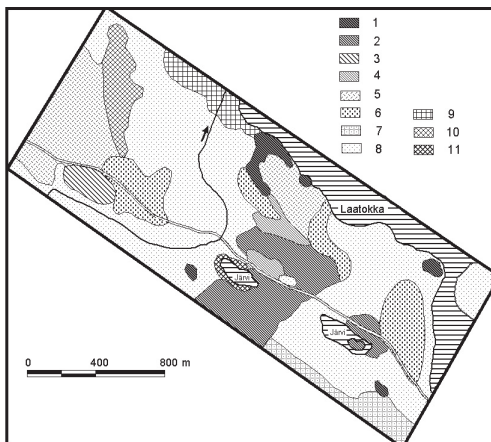
vuoteen 1944 saakka nimeltään Lipola. Kylän toiseen osaan sijoittui Pukinniemen kartano (kuva 1). Vuoteen 1939 asti Lipolan kylä ja Pukinniemen kartano kuuluivat Suomen Viipurin läänin Hiitolan pitäjään.

Alue on valittu tutkimuskohteeksi, koska se edustaa hyvin Karjalan kannaksen kehitystä viimeisen vuosisadan aikana. Tutkimuksen aloitusajankohdaksi on valittu 1930-luku, jolloin maata oli eniten maatalouskäytössä. Kaikki historiallisen muutoksen tasot ovat vaikuttaneet tutkimusalueeseen: sitä hallinneen valtion ja sitä asuttaneiden etnisten ryhmien vaihtuminen, neuvostoajan muutokset, autioituminen ja viime vuosien uusi maankäyttö (Isatšenko, 2004). Useimpien entisen Neuvostoliiton raja-alueiden tapaan Berjozovon kylä kuului pitkän aikaa rajavyöhykkeeseen, mikä vaikeutti sen aktiivista asuttamista. Pukinniemen ja Berjozovon kulttuurimaiseman kehityksen dynaamisuus ja kontrastisuus antavat mahdollisuuden kehittää lähestymistapoja raja-alueiden luonto- ja kult-

tuurikonaisuuksien tutkimukselle. Luonnonvarojen käyttö 1930-luvulla jatkaa eittämättä vuosisatojen kuluessa muodostunutta perinnettä sijoittaa tilukset ja asutus maisemaan. Jatkotutkimuksissa on tavoitteena tarkastella myös alueen kulttuurimaiseman varhaisempia vaiheita.

Tutkimuksen kuluessa kerättiin ja analysoitiin alueen karttoja ja ilmakuvia eri ajoilta. Aineistoon kuuluvat Suomen topografinen kartta 1930-luvulta, Leningradin alueen topografinen kartta 1970-luvulta sekä ilmakuvat vuosilta 1953 ja 2003. Lisäksi tehtiin maiseman kenttätutkimuksia, joiden tuloksena valmistettiin maisemakartta (kuva 2).

Alueen maisemallinen perusta on vaihtelevaa. Suurinta osaa alueesta hallitsevat järvet ja jäätikköjärvipengermät, ja niiden lisäksi alueella on kiteisten kivilajien paljastumia (selännteitä) ja

Pukinniemen–Berjozovon alueen maisemakartta.

Maisemapaikkojen tyypit: 1) kiteisten kivilajien paljastumia (selännteitä); 2) moreenikukkuloita ja -selännteitä; 3) moreenitasankoja, joissa on runsaasti vierinkiviä; 4) glasifluviaalisia hiekkatasamaita; 5) salaojitettuja hiekkapengermiä; 6) maatalouskäyttöön otettuja salaojitettuja hiekkapengermiä; 7) salaojitettuja hiue- ja savipengermiä; 8) maatalouskäyttöön otettuja salaojitettuja hiue- ja savipengermiä; 9) matalia, soisia hiekkapengermiä; 10) matalia, soisia hiue- ja savipengermiä; 11) mesotrofinen suo.

moreeniselännteitä (Isatšenko et al. 1965, 139). Kulttuurimaiseman kaikkien kehitysvaiheiden aikana kiteisten kivilajien paljastumilla on ollut erityisasema sekä maisemassa että paikallisten asukkaiden elämässä ja uskomuksissa. Asutuksen analyysi osoitti, että käytännöllisesti katsoen kaikki ennen vuotta 1939 rakennetut asuintalot ja talousrakennukset on rakennettu selännteille. Myös nykyisen väestön mieluisimmat vapaa-ajanviettopaikat ja paikallisille asukkaille tärkeät paikat sijoittuvat kiteisten kivilajien paljastumien lähelle. Kulttuurimaiseman kaikissa kehitysvaiheissa maatalousmaat, pellot, niityt ja laitumet ovat sijoittuneet joko korkeiden hiekkaisten tai matalien savisten pengermien alueille. Vähiten on aina hyödynnetty moreenipenkereitä, metsäkasvillisuuden (etupäässä mänty- ja kuusimetsien) valtaamia moreenimaita ja glasifluviaalisia tasamaita, jotka ovat tästä syystä muuttuneet vähiten. Näillä alueilla kasvoi metsää ja niitä käytettiin sienten ja marjojen keruuseen sekä vapaa-ajan viettoon. Alueen maisemarakenteseen kuuluu myös matalia, soisia järvipenkereitä (hieka-, hiesu- ja savipohjaisia) ja mesotrofisia soita. Näitä alueita ei ole hyödynnetty missään maiseman käyttövaiheessa.

Historiallis-maantieteellinen analyysi toi esiin luonnonvarojen käytön erityispiirteitä ja eri alueiden kuormituksen muutoksen kulttuurimaiseman kehityksen eri ajanjaksoina. Viimeiset 75 vuotta Pukinniemen–Berjozovon kulttuurimaisemaa voidaan jakaa seuraaviin kehitysjaksoihin:

1. Suomalainen kausi: vuoteen 1939 asti ja 1941-1944.

2. Neuvostokausi:

a) väestön etninen muutos ja mukautuminen 1944-1950 ja

b) maatalouden yksiköiden kasvu ja sitä seuraava kehitys 1950-1991.

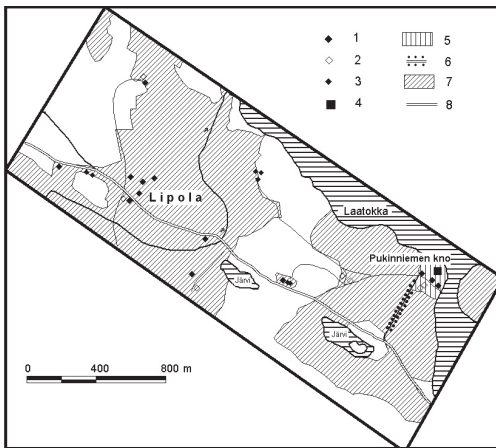
3. Venäjän kausi:

a) maatalouspohjaisen luonnonkäytön romahdus 1991-2000 ja

b) alueen valtaaminen virkistyskäyttöön 2000-2005.

Suomalainen kausi

Tutkimuskohteen kulttuurimaisemat ovat moninaisia. 1930-luvun loppuun mennessä alueelle muodostui hajanainen asutusjärjestelmä. Lipolan kylässä oli kymmenen taloa talousrakennuksineen, kolme huvilapalstaa, paja ja kartano (kuva 3). Kaikki asutusalueet sijoittuivat kiteisten kivilajien paljastumien läheisyyteen. Maatalouden käyttöön otettiin käytännöllisesti katsoen kaikki hiesu- ja savipohjaiset järvi- ja jäätikköjärvipengermät; myös hiekkapengermiä muokattiin viljelykelpoisiksi. Peltomaat, niityt sekä laidun- ja kasvimaat sijoittuivat salaojitettujen pengermien alueelle. Tutkitusta alueesta 61 prosenttia oli viljelykseen muokattua maata. Käytännössä kaikki mahdollinen maa-alue oli otettu maatalouden hyötykäyttöön.

Pukinniemen–Berjovon kulttuurimaisema 1930-luvulla.

1) asuintaloja; 2) talousrakennuksia; 3) kesävieräköitä käytettyjä pientaloja; 4) Pukinniemen kartanon päärakennus; 5) Pukinniemen kartanon alue; 6) kartanolle johtava koivukuja; 7) muokattuja maita; 8) Käkisalmen–Sortavala-tie.

Kartanot eivät olleet yleisiä Karjalan kannaksella. Siksi kannattaakin kiinnittää erityistä huomiota Pukinniemen kartanoon, joka perustettiin 1700-luvulla ja joka kuului 1700-luvun lopussa amiraali Sieversille (Topelius 1852, 164). Klassinen kartano poikkeaa maataloustilasta siinä, että

siihen kuuluu puistoalue ja kartanoon johtava lehtikuja. Kartanon isäntä luo maiseman ottaen huomioon sen käytännöllisen funktion (muokatut maat), mutta samalla hän pyrkii lisäämään sen esteettistä arvoa. Lehtikujien, maisematasanteiden ja koristepuiden ja -pensaiden istutuksien järjestäminen ei tuota taloudellista voittoa, mutta muodostaa kartanon maisemallisen tilan. Tällainen asenne tilan muodostamiseen ei perustu pelkästään järkisyihin. Rahaa käytetään sekä maatilan varsinaiseen kehittämiseen että maiseman luomiseen.

Pukinniemen kartano, 2004. Kuva: T. Isatšenko.

Suuri kaksikerroksinen kartanorakennus (kuva 4) on säilynyt näihin päiviin asti. 1950-luvulla siinä oli koulu ja 1960-luvun lopusta alkaen Pietarin arkkitehtuuri- ja rakennusyliopiston lomakoti. Lisäksi ovat säilyneet kartanolle johtava koivukuja, talon lähellä oleva lehtikuusikuja ja vanhat puuistutukset: vaahterat, tammets, kuuset ja koivut. 1930-luvulla kartanon yhteydessä oli suuri talouskokonaisuus pajoineen, tuulimyllyineen, vesipumppuineen, kylmähuoneineen, navettoineen ja talleineen. Talouskompleksia käytettiin 1970-luvun puoliväliin asti. Nykyään se on kokonaan tuhoutunut.

Pukinniemen kartano ei kuitenkaan ole ainoa tutkitun alueen paikka, jossa on kartanomaisema. Myös avainalueesta kahden kilometrin päässä olevassa Asilan kylässä, joka on nykyisen Karjalan tasavallan alueella, oli 1700-luvun lopussa amiraali Sieversille kuulunut kartano (Topelius 1852, 164). 1900-luvulla kartanoa hallitsi Siitoisen suku. Asilanjoen varrella sijainneessa

kartanossa oli kartanorakennuksen ja laajan talouskompleksin lisäksi myös maisemapuisto. Asilanjoen alueen luonnonmaisema mahdollisti sen, että paikalle voitiin rakentaa erikoinen puistokompleksi. Joen vesipinta-alaa voitiin suurentaa padon avulla, ja laajan vedenpinnan ja kallioesiintymien yhdistäminen tuotti Monrepos'ta muistuttavan puiston (Kištšuk, 2001).

Monrepos'ssa isäntien oli onnistunut hyödyntää täysin alueen maisemalliset mahdollisuudet ja luoda siitä kansallinen symbolimaisema. Asilassa omistajat eivät kyenneet yhtä mittavan puistokompleksin kehittämiseen. Siitä huolimatta pieni joen varteen rakennettu puisto lehtikäytävineen muodostaa erityisen kulttuurimaisemakuvan. Puistokäytävä, josta aukeaa näköala tekoaltaalle, johtaa kahden selänteen välisen alangon yli rakennetulle pienelle sillalle. Puistossa voi nykyäänkin nähdä satavuotiaita lehmuksia, tammia, jalavia, saarnia, lehtikuusia, kuusia ja hopeapoppeleita. Pientä rinnepenger-mää pitkin kulkeva puistokuja menee kohti kalli-on huippua, josta avautuu näköala jokilaaksoon. Näköalapaikka laajentaa visuaalisesti kartanon pinta-alaa.

Asilanjoen kartano, 2004. Kuva: T. Isatšenko.

Puiston lisäksi Asilassa on säilynyt asuintalo ja muutamia talusrakennuksia (kuva 5). Vanhassa talossa asutaan, ja kostamuslainen maanviljelijä on rakentanut uuden talon viljavaraston perustusten päälle. Hänen yrityksensä elvyttää 1930-luvun kulttuurimaisemaa ei ole onnistunut. Maatilan 14 toimintavuoden aikana maataloustuotteiden määrä on vähentynyt. Nykyään

maanviljelijä elää käytännöllisesti katsoen luon-taistaloudesta, eikä hänellä ole mahdollisuuksia kunnostaa maatalousmaita tai puistoa.

Väestön etninen muutos

Seuraava vaihe Pukinniemen–Berjozovon kulttuurimaiseman kehityksessä liittyy alueen valtiovallan vaihtumiseen ja väestön etniseen muutokseen. Vuonna 1940 Pukinniemen asutuskeskus kuului jonkin aikaa Karjalan tasavaltaan. 24.11.1944 Kexholmin (Käkisalmen) piiri, johon tutkittu alue kuului, liitettiin Venäjän Federaation Leningradin alueeseen. Suomalaisväestön evakuointi Käkisalmesta alkoi uudelleen 21.6.1944, ja 1945 (15.1., 12.6., 21.7.) julkistettiin Valtiol-lisen puolustuskomitean päätökset ”Kolhoositalouksien siirtämisestä Karjalan kannakselle Leningradin alueella”. Tammikuun 1946 alkuun mennessä Kexholmin ja Rautovskin piireihin, nykyisen Priozerskin piirin alueelle, oli muut-tanut 5963 ihmistä. Alueelle muutettiin vuoteen 1956 saakka. (Dmitrijev 2004, 648.)

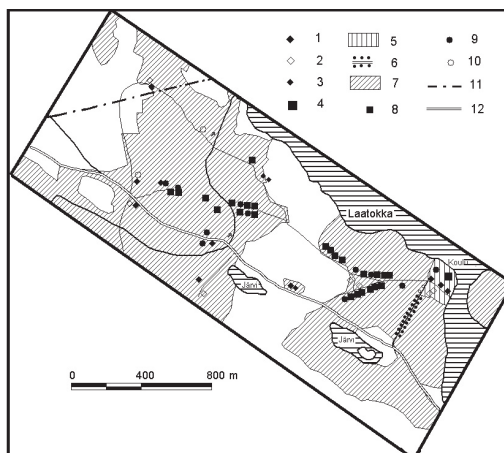
Venäjän Federaation korkeimman neuvoston puhemiehistö antoi 1.10.1948 asetuksen Karja-lan kannaksen kaupunkien, työläistäajamien ja kyläneuvostoalueiden uudelleennimeämisestä. Sepjanjarvskin (Sepänjärven) kyläneuvoston päätöksellä Lipolan kylä sai nimen Berjozovo. On mahdollista, että uuden nimen valintaan vaikutti kartanolle johtava vanha koivukuja (ven. *berjoza* ”koivu”). Lopullinen uudelleennimeäminen vahvistettiin puhemiehistön asetuksella, joka on päivätty 13.1.1949. (Balašov 2003, 12.)

Paikannimistön vaihdoksen lisäksi tapahtui muitakin uudistuksia: asuintaajamia laajennettiin ja yksittäiset talot liitettiin päämaatiloihin. 6.11.1948 tehtiin päätös ”Karjalan kannaksen yksinäistalojen yhdistämisestä”. Berjozovon kylään kuului nyt Lipolan lisäksi 11 muuta naapurikylää (Kopsala, Vantoja, Helle, Rainila, Pukinniemi, Mäntylä, Mulikki, Rasimäki, Sironjärvi, Toivo-lahti ja Korpela). (Balašov 2003, 13.)

Väestön etninen muutos toi luonnollisesti mukanaan myös maiseman kulttuuristen osatekijöiden vaihtumisen. Yhtäältä oli käynnissä

jatkuva maiseman muutos. Hyödynnettiin niitä mahdollisuuksia, jotka löytyivät alueen entisen väestön jäljiltä: muokattiin vanhoja maita ja asetettiin asumaan suomalaisen väestön jättämiin taloihin (Dmitrijev 2004, 429). Karjalan kannaksen uudelleenasettamisen ehtoihin sisältyi vapautus maatalousverosta, ilmainen talo 6 000–10 000 m²:n yksityisviljelmineen ja luotto talouskaluston hankintaa varten. Kuljetuskustannukset maksoi valtio. ”Uusille” vallatuille alueille muuttaneille ihmisille annettiin vastaavasti käyttöön vanhoja suomalaistaloja niihin jääneine irtaimistoineen. (Dmitrijev 2004, 419.)

Toisaalta Euroopan puoleisen Venäjän keskisiltä alueilta (Tverin ja Jaroslavlin alueilta) muuttanut väestö asutti maisemaa ja otti sen käyttöön omalla tavallaan. Keskisen Venäjän

Pukinniemen–Berjozovon kulttuurimaisema 1950-luvulla.

1) ennen vuotta 1939 rakennettuja asuintaloja; 2) ennen vuotta 1939 pystytettyjä talousrakennuksia; 3) ennen vuotta 1939 rakennettuja ja kesäkäytössä olleita asuintaloja; 4) Pukinniemen entinen kartanorakennus; 5) entisen Pukinniemen kartanon alue; 6) kartanolle johtava lehtikuja; 7) muokattuja maita; 8) korjattuja ja siirrettyjä asuintaloja, rakennettu ennen vuotta 1939; 9) uudelleen rakennettuja taloja; 10) uusia talousrakennuksia; 11) Karjalan tasavallan ja Leningradin alueen välinen raja; 12) Priozersk–Sortavala-tie.

asukkaille epätyypillinen yksinäistaloussasutus korvattiin rakentamalla tutut kylänraitit. Tarkastelen seuraavaksi vuoden 1950 alkuun mennessä muuttunutta Berjozovon kylän asutusjärjestelmää, joka näkyy kuvassa 6.

Asuintalojen yhteismäärä kylän alueella oli noussut 52:een. Yhtäältä oli säilynyt asutuksen pistemäinen yksinäistaloussasutusjärjestelmä: asutettiin paikkoja, joissa oli ennen sijainnut suomalaisille kuuluneita talouksia. Asuintaloina käytettiin neljätoista paikallista suomalaistaloa. Ainoastaan kolme taloa purettiin ja siirrettiin toiseen paikkaan, koska ne sijaitsivat liian kaukana suunnitellusta keskustasta. Toisaalta oli nähtävissä linjamaista katujenmyötäistä rakentamista. Uudisasukkaat siirsivät alueelle taloja muista Karjalan kannaksen osista, pääasiassa Laatokan saarilta, ja rakensivat uusia taloja. Tämä tapahtui osittain remontoimalla asuinkäyttöön vanhoja riihiä. Rakentamisessa käytettiin vanhoista suomalaistaloista saatua materiaalia, esimerkiksi Laatokan rannasta löytynyttä hylkypuuta. Joskus yhden vanhan rakennuksen materiaalit riittivät kahteen uuteen. Vuonna 1953 kylän alueella oli 24 taloa, joiden rakentamiseen oli käytetty vanhoja suomalaisia taloja, sekä yksitoista uutta taloa.

Rakennukset sijaitsivat lineaarisesti toisiinsa nähden ja muodostivat Venäjän keskisten alueiden asukkaille ominaisia katuja. Samaan aikaan kaavoitettiin uudelleen kylän itäpuoli (tarkkaan merkityt kadut) ja suunniteltiin länsipuolen kaavoitusta. Maa-ala jäi entiseksi. Maatalousmaan osuus oli 61 prosenttia alueesta, ja sen ääriviivat ovat käytännöllisesti katsoen samat 1930-luvun kartassa ja vuoden 1953 ilmakuvassa. Entiseen tapaan koko järvi- ja jäätikköjärvipengermäalue toimi talousmaana. Edellinen käyttövaihe ohjasi yhä maiseman kehitystä. Sitä edisti myös se, että Karjalan kannaksen alueelle perustetut kolhoosit eivät olleet suuria. Kolhoosissa oli keskimäärin 30–40 työntekijää. (Dmitrijev 2004, 498.) Ihmisen ja luonnon välinen suhde ei muuttunut olennaisesti, sillä ihmiset tunsivat itsensä pienen maa-alueen isänniksi, istuttivat perunaa ja porkkanaa, viljelivät vehnää, kasvattivat yksityistä

karjaa ja pitivät yllä laidunmaita ja niittyjä.

Oli vaikeaa tottua elämään lähellä ”merta” – kuten monet asukkaat edelleen kutsuvat Laatokkaa. Monet alueelle muuttaneista pelkäsivät vettä, vaikka Berjozovon kylän alueen Nekrasoville nimetty kolhoosi oli kalastuskolhoosi. Jokaisella perheellä oli vene, ja asteittain ihmisten elämä alkoi suuntautua Laatokalle. Nähtävästi tuosta ajasta alkaen ”mannermaa” lakkasi kiinnostamasta paikallisia ihmisiä, mikä kuvastuu myös paikannimistöstä: kylän nykyisten asukkaiden oma paikannimistö käsittää vain Laatokan saarten nimiä, ”mannermaan” paikannimistössä ei näy venäläisen väestön jättämiä jälkiä.

Maatalouden laajentaminen ja myöhempi kehitys

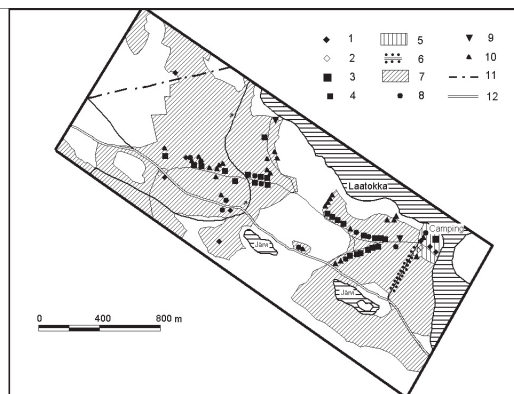
Toukokuussa 1950 hallitus päätti kolhoosien koon kasvattamisesta. Katsottiin, että pienissä talouksissa oli mahdotonta käyttää tehokkaasti uutta monimutkaista tekniikkaa. Tämä prosessi saatiin kokonaisuudessaan päätökseen vuoteen 1952 mennessä, jolloin Priozerskin (Käkisalmen) piirissä oli jäljellä 17 kolhoosia 52:n asemesta (Stepakov 2001, 135). Vuonna 1960 kaikki kolhoosit muutettiin sovhooseiksi ja Priozerskin piiriin muodostettiin viisi talousyksikköä. Kuznetšojen aseman alueella vuoteen 1952 asti olleet yksitoista kolhoosia, mukaan luettuna Nekrasoville nimetty kolhoosi, yhdistettiin Kominternille (Kommunistinen Internationaali) nimetyksi sovhoosiksi, jonka keskus oli Sevastjanovon (Kaukolan) kylässä. Myös nykyään Berjozovo kuuluu alueellisesti Bogatyrevin kuntaan, jonka keskus on Sevastjanovo. Kylässä ei ollut omaa hautausmaata, ja vuoteen 1944 asti vainajat haudattiin Kirkko-Hiitolaan (nykyinen Kulikovo). Vuodesta 1944 lähtien vainajat on haudattu Sevastjanovoon, jossa on vanha hautausmaa ja entisöity suomalainen kirkko. (Dmitrijev 2004, 615.)

Ihmisten siirtämistä pienistä kylistä suurempiin jatkettiin ja prosessi saatiin valmiiksi 1960-luvun alkuun mennessä. Leningradin alueen hallituksen 30.10.1961 antamalla päätöksellä

nro 24-4 vahvistettiin lista alueen 32 ”kehityskelpoisesta kylästä” (ven. perspektivnyje poselki). Siten 146 alueen kylän ilmoitettiin olevan ”perspektiivittömiä”, ja ne tuli hävittää asteittain (Dimitrijev 2003, 500). Useimmat ihmiset muuttivat mielellään, sillä elämä suurissa kylissä oli tutumpaa ja suuret kylät muistuttivat enemmän Keski-Venäjälle jäänyttä kotiseutua.

Talouksien laajentamisella oli myös negatiivisia vaikutuksia. Ensinnäkin se hävitti omistamisen tunteen. Kun suuressa yhtenäistaloudessa ihmiselle kuuluu kaikki ja ei mitään, hän ei enää tunne itseään vastuulliseksi isännäksi, ja se johtaa talouden asteittaiseen luhistumiseen. Toiseksi kaukana kylästä sijaitsevien peltöjen, niittyjen ja laidunten käyttö oli vaikeaa ja syrjäiset maat jäivät hoitamatta. Alueen maisemarakenne on kuitenkin sen kaltainen, ettei se antanut mahdollisuutta laajentaa keskuskylän läheisyydessä olevien maiden alaa, sillä kaikki käyttöön sopivat maat oli jo hyödynnetty. Yritys muodostaa Venäjän mustanmullan alueen tapaisia suuria pelloja pienten peltomaiden asemesta ei tuottanut tulosta. Maatalousmaiden pinta-ala alkoi pienentyä, ja 1950-luvun puoliväliin mennessä tuotanto aleni 2-2,5-kertaisesti. Lisäksi 1960-luvulla, Nikita Hruštšovin kaudella, kolhoosilaisille myönnettiin viimein maan sisäiset passit, ja he saivat siten mahdollisuuden muuttaa kylistä. (Vert 1992, 362.)

Kyseisen politiikan seurauksena Berjozovon kylän vakituinen väestö väheni. Kolhoosin lakkauttamisen jälkeen kalastajien oli etsittävä työtä muualta. Osa heistä siirtyi Brigadnojen kylään (entinen Pärnä), jossa sijaitsi alueen ainoan kalastussovhoosin Vernyj Putin kalastusasema. Sovhoosin keskuksena oli Motornojen kylä, entinen Vuohensalo. Toiset lähtivät Baltian maihin etsimään työtä. Jotkut perheistä muuttivat Kuznetšojen rautatieaseman (entinen Kaarlahden asema) lähellä sijaitsevaan Rovnojen kauppalaan, jonne oli jo vuonna 1944 perustettu graniittilouhos ja jonne vuodesta 1961 lähtien alettiin muodostaa graniittilouhintayrityksiä. (Dmitrijev 2004, 516.)

Pukinniemen–Berjovon kulttuurimaisema 1970-luvulla.

- 1) ennen vuotta 1939 rakennettuja asuintaloja;
- 2) ennen vuotta 1939 pystytettyjä talousrakennuksia;
- 3) Pukinniemen entinen kartanorakenne;
- 4) korjattuja ja siirrettyjä asuintaloja, rakennettu ennen vuotta 1939;
- 5) entisen Pukinniemen kartanon alue;
- 6) kartanolle johtava lehtikuja;
- 7) muokattuja maita;
- 8) 1950-luvulla rakennettuja taloja;
- 9) lomakylä;
- 10) mökkejä (kesävierailuun tarkoitettuja taloja);
- 11) Karjalan tasavallan ja Leningradin alueen välinen raja;
- 12) Priozersk–Sortavala-tie.

Väestön muuttaminen pois johti maataloustöiden vähenemiseen. Karjan määrä väheni ja maiden autioituminen jatkui. 1970-luvun alkuun mennessä käytetyt maatalousmaan pinta-ala pieneni kahdeksalla prosentilla ja käsitti enää 56 prosenttia tutkimuskohteen pinta-alasta (kuva 7).

Samanaikaisesti 1960-70-luvuilla Berjovon kylään alettiin rakentaa kesäasutusta. Sen kehittymistä rajoitti kylän sijainti rajavyöhykkeellä ja se, ettei maaseudulla voinut virallisesti omistaa mökkiä (kesäaikana vapaa-ajankäyttöön tarkoitettua taloa). Mökkirakentamisen laajuudesta päätellen mökinomistuskielet onnistuttiin kuitenkin kiertämään. Kesämökkien asukkaiksi rekisteröitiin vanhoja sukulaisia, ja näin mökeistä tuli asuintaloja. Mökeiksi ostettiin paikallisten asukkaiden taloja ja rakennettiin uusia. Lisäksi paikalliset asukkaat jättivät esimerkiksi Kuznetšonjen kylään muuttaessaan Berjovo-

von-talonsa mökkikäyttöön. Kaiken kaikkiaan 1960–70-luvuilla tutkitulle alueelle rakennettiin 27 kesämökkiä. Mökkiasukkaiden ansiosta talojen määrä Berjovossa kasvoi 73:een.

Aluesuunnittelua muutettiin niin, että kylän itäisen osan muodostaneen lineaarisen rakenteen lisäksi myös läntisestä osasta tehtiin lineaarinen. Lisäksi suunniteltiin kaksi mökkialuetta, toinen kylän länsi- ja toinen itäpuolelle. 1970-luvun loppuun mennessä kylässä oli kolme lomakeskusta (Burevestnik-lomakeskus, Leningradin rakennusinsinöörikorkeakoulun lomakeskus ja Rovnojen kylän graniitinlouhintayrityksen lomakeskus).

Eläkeiän saavutettuaan monet mökkiasukkaat alkoivat käyttää mökkejään pysyvinä asuinpaikkoina. He muuttivat käytännöllisesti katsoen paikallisiksi asukkaiksi ja jopa pitivät karjaa. On syytä mainita, että 1960–70-luvuilla jokaisessa talossa oli lehmä. Tämä selittää niitty- ja laidunmaiden vähenemisen osittaisen hidastumisen. Kylässä toimi kauppa (paloi 1970-luvun lopussa), kerhotalo ja alakoulu. Koulu sijaitsi vanhassa kartanorakennuksessa, jossa oli myös opettajan asunto.

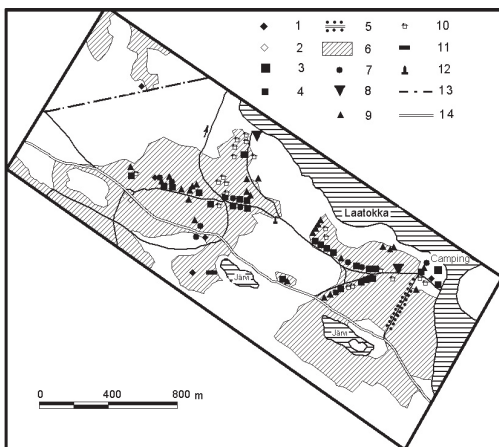
Maatalouspohjaisen luonnonkäytön romahdus

Sovhoosijärjestelmän purkamisen jälkeen 1990-luvulla paikalliset asukkaat saivat kukin 2000 m² maata ja mahdollisuuden elää itsenäisesti. Kylässä pysyvästi asuva väestö alkoi merkittävästi vähetä. Monet Berjovon kylän asukkaat muuttivat Rovnojen kylään ja jotkut Pietariin. Jäljelle jääneitä taloja käytettiin kesämökkeinä.

Tällä hetkellä kylässä on pysyvästi ainoastaan neljä taloutta: 1) Beljakovit, jotka asuvat alkupe- räisessä suomalaistalossa, 2) Kobelkovit, jotka asuvat Kostrikovon kylästä (entinen Tervola, lähellä Kaukolaa) tuodussa suomalaistalossa, 3) Trofimovit, jotka asuvat Laatokasta nostetuista hirsistä tehdyssä talossa ja 4) eläkeläinen Hilkis, joka asuu isänsä 1950-luvulla rakentamassa talossa. Hilkin perheen kohtalo on mielenkiintoinen. Hilkin isoisä ja isoäiti olivat

inkerinsuomalaisia ja asuivat Lampovon kylässä Leningradin alueen Hatšinan piirissä. Siihen aikaan suomalaisten ja inkeriläisten mahdollisuutta muuttaa Karjalan Kannakselle oli rajoitettu. Poikkeuksen muodostivat ainoastaan kokeneet asiantuntijat. Hilkkisin isä oli opettaja, ja perhe asui pitkään vanhassa kartanorakennuksessa.

Kaikki muut kylän talot ovat todellisuudessa kesämökkejä, ja niitä käytetään vain kesäaikaan. Maanviljelysmaiden pinta-ala on pienentynyt huomattavasti. Tällä hetkellä se on 44 prosenttia tutkimuskohteen pinta-alasta, mikä on 28 prosenttiyksikköä vähemmän kuin 1930-luvulla (kuva 8).

Pukinniemen–Berjovon kulttuurimaisema vuonna 2003.

- 1) ennen vuotta 1939 rakennettuja asuintaloja;
- 2) ennen vuotta 1939 rakennettujen talojen perustuksia;
- 3) Pukinniemen entinen kartanorakennus;
- 4) korjattuja ja siirrettyjä asuintaloja, rakennettu ennen vuotta 1939;
- 5) kartanolle johtava lehtikuja;
- 6) kasvimaana ja niittynä käytettävää maata;
- 7) 1950-luvulla rakennettuja taloja;
- 8) lomakylä;
- 9) 1970-luvulla rakennettuja mökkejä (kesänviettoon tarkoitettuja taloja);
- 10) vuoden 1991 jälkeen rakennettuja mökkejä ja huviloita;
- 11) julkisessa käytössä oleva talusrakennus (keskeneräinen);
- 12) matkapuhelinlinjan tukiasema;
- 13) Karjalan tasavallan ja Leningradin alueen välinen raja;
- 14) Priozersk–Sortavala-tie.

Suurin osa muokatusta maasta on paikallisten asukkaiden ja kesäasukkaiden kasvimaana. Edes kylän pysyvät asukkaat eivät enää pidä karjaa, joten niityt ja laidunmaat kasvavat vähitellen umpeen. Muiden kylien asukkaat käyttävät osaa maatalousmaista laitumena. Kylässä ei ole kaupaa. Kerran kuukaudessa saapuu kauppa-auto ja kesällä maanviljelijä tuo kaksi kertaa viikossa maitoa, smetanaa ja rahkaa.

Alueen valtaaminen virkistyskäyttöön

Viime vuosien mökkibuumin takia uusien mökkien rakentaminen on lisääntynyt Karjalan kannaksella huomattavasti. Tämä koskee myös Berjovon kylää. Viimeisten vuosien aikana kylän alueelle on rakennettu kuusitoista uutta mökkiä tyhjillään olleille tonteille ja neljä mökkiä vanhojen talojen tilalle. Ne täydentävät kylän vanhaa kaavoitusta rikkomatta sitä tai muodostamatta uutta rakennusaluetta. Tämän hetken uudisrakentaminen jatkaa aiemmin suunniteltujen katujen kehittämistä ja laajentaa mökkialueita.

Syyskuussa 2005 kylässä oli 82 taloa, joista kuusi on ennen vuotta 1939 rakennettua suomalaistaloa; 25 suomalaisista asuintaloista ja talusrakennuksista 1940–1950-luvuilla remontoitua taloa; kymmenen uutta, 1950-luvulla rakennettua taloa; 24 1960–1970-luvuilla rakennettua taloa, joita käytetään etupäässä kesämökkeinä; ja 20 vuoden 1991 jälkeen rakennettua huvilamökkiä.

Kymmenestä paikasta, joissa vuonna 1930 sijaitti suomalainen tila, käytetään seitsemää. Kahden vanhan suomalaistalon paikalla ei ole mitään. Yksi on autiotalo, jonka isäntä kuoli hiljattain. Tuleva suuntaus on ilmeinen: mökkirakentaminen lisääntyy lähivuosina, koska alue on virkistyskäytön kannalta erittäin hyvä. Erään paikallisen asukkaan mielestä maan hinta on siellä pian sama kuin Moskovan länsilaitamilla.

Vertailemalla maisemakarttoja ja eri-ikäisiä maantieteellisiä ja historiallisia karttoja voidaan osoittaa kulttuurimaiseman erityispiirteet, jotka

ovat sidoksissa luonnonmaantieteellisen ja etno-kulttuurisen tekijän yhteisvaikutukseen ja siten siihen, mikä kansa pitää aluetta hallussaan. Kulttuurimaiseman aineellisten tekijöiden analysointi osoittaa, että se koostuu ”konservatiivisesta” luonnonmaantieteellisestä perustasta ja dynaamisesta etnokulttuurisesta kerrostumasta.

Kulttuurimaiseman henkistä kerrostumaa tutkittaessa analysoitiin alueen paikannimistöä. Käytännössä kaikki Karjalan tasavallan alueen nykyiset paikannimet ovat translitterointeja (latinalaiset kirjaimet vaihdettu kyrillisiksi) suomalaisista paikannimistä. Leningradin alueen Priozerskin (Käkisalmen) ja Viipurin piirien alueen kaikki nimet muutettiin 1940-luvun lopussa (Balašov 1996, 55). Suurin osa tutkitun alueen paikannimistä on käännöksiä suomenkielisistä nimistä (ks. taulukko).

Paikallista nimistöä (paikallisten asukkaiden käyttämiä nimityksiä), joka antaa kuvan siitä, miten maisema hahmotetaan, löytyy erittäin vähän. Oikeastaan kaikki tällaiset nimet liittyvät Laatokkaan, sen saariin, poukamiin, rantoihin ja kallioihin. Paikalliset asukkaat eivät pidä kylän ulkopuolista ”mantereen” aluetta viehättävänä, ja luultavasti sen takia paikalliset nimitykset puuttuvat. On mahdollista, että ilmiö liittyy maiseman funktion muutokseen. Maisema on muuttunut ravintoa antavasta maisemasta virkistysmaisemaksi, ja sen käyttö sekä sen hahmottaminen on siirtynyt Laatokan suuntaan.

Suomalaiskaudella alueen väestö sai ravintonsa maasta ja alueen paikannimistö oli kattavampi.

Väestön etnisen muutoksen jälkeen Laatokan merkitys kasvoi. Laatokka antoi ravintoa. Ihmiset kalastivat ja poimivat marjoja ja sieniä sen saarilta. Berjozovon kylään perustettu Nekrasoville nimetty kolhoosi oli kalastuskolhoosi. Kalastuksesta saadut tulot ylittivät maataloudesta saadut tulot. Ja kun alettiin kehittää virkistysmahdollisuuksia, järvi osoittautui jälleen vetovoimaisimmaksi paikaksi. Kalastus, veneily, melominen, purjehtiminen, uinti, sienien ja marjojen kerääminen saarilta sekä mahdollisuus vetäytyä yksinäisyyteen ovat houkutelleet kylään paljon lomaviettäjiä. Niin paikalliset asukkaat, mökkiläiset kuin turistitkaan eivät osaa kuvitella elämää kylässä ilman Laatokkaa.

Paikallisen väestön haastattelut paljastivat eräitä seikkoja kylän elämästä ja väestön suhtautumisesta maisemaan. Kysymyksiin vastanneet ihmiset kuuluvat kahteen migraatioryhmään. Toiset ovat 1950-luvulla Karjalan kannakselle muuttaneita uudisasukkaita, toiset 1960–70-luvuilla tulleita mökkiasukkaita. 1950-luvun uudisasukkaat ovat jo hyvin iäkkäitä, ja he muuttivat alueelle tietämättä mihin muuttavat. He ovat eläneet Karjalan kannaksella suurimman osan elämänsä ja kiintyneet sen paikkoihin, mutta siitä huolimatta monien mielessä ovat kirkkaimpina lapsuusmuistot Tverin ja Jaroslavin alueilta. Heidän on vaikea määrittää, mikä maisema on todella heidän kotimaisemansa. 1960–70-luvuilla muuttaneet mökkiasukkaat valitsivat alueen rakastuttuaan Laatokan rantojen ihmeelliseen luontoon ja päätettyään sitoutua

Berjozovon kylän suomen- ja venäjänkielisten paikannimien vertailua.

Nimitys Suomen kartassa 1930-luvulla	Nimitys Leningradin alueen topografisessa kartassa 1960–70-luvuilla
Pukinniemi	urotšišče Kozlovskoje (ven. kozjol ”pukki”)
Harakkalankangas	gora Sorotšja (ven. soroka ”harakka”)
Marjasaari	ostrov Jagodnyi (ven. jagoda ”marja”)
Pääskyensaari	ostrov Lastotškin (ven. lastotška ”pääsky”)

näihin paikkoihin loppuelämäkseen. Vähälukuisen mutta mielenkiintoisen haastateltavien ryhmän muodostavat näillä paikoilla syntyneet tai kasvaneet lapset. Heille alue on pieni kotimaa. Kyselyssä ainoastaan tämä ryhmä käytti paikallista paikannimistöä, mikä kertoo siitä, että he ovat ottaneet omakseen sekä järven alueen että ”mantereen”. Heidän käyttämiään nimiä ovat muun muassa Villiomenien metsä, Palanut metsä ja Platonin emännän tie.

Vertaileva tutkimus alueella eri aikakausina asuneiden ihmisten tavasta havainnoida maisemaa ja ymmärtää se on vasta alkuvaiheessa. Olisi mielenkiintoista haastatella tämän paikan vuosina 1940–1944 jättäneitä asukkaita. Parhaillaan kehitellään lomakkeita, jotka tuovat mahdollisimman objektiivisesti esiin Pukinnien–Berjozovon kulttuurimaiseman heijastuman ihmisten tietoisuudessa.

Jokainen kulttuurimaiseman muutos liittyy

alueen materiaalisen käyttöönoton eli asutuksen ja luonnonvarojen käyttöjärjestelmien luonteen muuttumiseen. Tämä vuorostaan johtaa henkisen käyttöönoton ja maisemakäsityksen muuttumiseen. Paikassa sekä asuttiin että tehtiin työtä, se tarjosi elinmahdollisuuden. Nyt paikka on mökki, jossa vietetään vapaa-aikaa, jolloin on mahdollista nauttia paikan kauneudesta.

Määritteleekö kulttuurimaiseman siinä eläminen vai ajatukset, joita se herättää? Fyysinen asuminen maisemassa vai sen henkinen omaksuminen? Ihmiset muodostavat maiseman. Maisema muuttaa ihmistä. Se vetää itseensä tai hylkii, punoo kuvioihinsa ihmisten talot ja maat, sulkee sisäänsä heidän ajatuksensa ja tunteensa, ja muuttuu sitä kautta itse. Pieni maapala, joka on toisille entinen pieni kotimaa ja toisille sellaiseksi muodostunut, on saanut kokea monta muutosta hyvin lyhyessä ajassa. Mikä sitä odottaa tulevaisuudessa, seuraavan 75 vuoden aikana?

Viitteet

1 Artikkelin pohjautuu tekijän omaan tutkimusaineistoon. Berjozovon kylän maanviljelysmaa-aloja, maankäytön dynamiikkaa ja asutusta koskevat tiedot perustuvat eri aikakausien karttojen ja ilmakuvien analyysien sekä kenttätutkimusten

pohjalta tehtyihin laskelmiin. Kenttätutkimukset suoritettiin keväällä ja kesällä 2004. Berjozovon ja Asilan kylien asukkaiden haastattelut toteutettiin kenttätutkimusten yhteydessä. Kaikki haastattelut esiintyivät anonyymeinä.

Lähteet:

Balašov, E.A. (1996), *Karelski perešejek. Zemlja neizvedannaja. Jugo-Zapadni sektor*, St. Petersburg: ”Novoje vremja”.

Balašov, E.A. (2003), *Metamorfozy toponimiki Karelskogo perešeika. Kratkoje issledovanije po etimologii geografitšeskih nazvanij*. St. Petersburg: IPK ”Niva”.

Vedenin Ju.A. (1990), *Problemy formirovanija kulturnogo landšafta i jego izuštšenija*. Izvestija Akademii Nauk. Serija geografitšeskaja No 1, s. 5-18.

Vert, N. (1992), *Istorija sovetskogo gosudarstva*. Moskva. Progress–Akademia.

Dmitrijev, À.P. & Lihoj, À.I. (2003), *Priozerskaja zemlja: istorija i kultura: Kniga po krajevedeniju*. St. Petersburg – Priozersk: IP ”Kompleks”.

Isatšenko, A.G., Daškevitš, Z.V., Karnauhova, E.V. (1965). *Fiziko-geografitšeskoje rajonirovanije Severo-Zapada SSSR*. Leningrad. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta.

Kalutskov, V.N. (2000). *Osnovy etnokulturnogo landšaftovedenija. Utšebnoje posobije*. Moskva. Izdatelstvo Moskovskogo universiteta.

Kiščuk, A.A. (2001) *Park Monrepo v Vyborge*. St. Petersburg. ”Dmitri Bulanin”.

Kolbovski E.Ju. (1999). *Kulturnyi landšaft i*

- ekologitšeskaja organizatsija territorii regionov (na primere Verhnevolžija). Avtoreferat na soiskanije utšenoj stepeni doktora geografitšeskih nauk. Voronež.*
- Stepakov, V.N. & Balašov, Ā.Ā. (2001), *V «Novyh rajonah»: iz istorii osvoenija Karelskogo perešeika 1940-1941, 1944-1950.* St. Petersburg: Nordmedizat.
- Isachenko, G. (2004). *The Landscape of the Karelian Isthmus and its Imagery Since 1944.* Fennia, 182:1, pp. 47-59.
- Paasi, A. (1996). *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border.* John Wiley&Sons, Chichester ets.
- Topelius, Z. (1845). *Vanha kaunis Suomi.* Karisto Oy.